

PACZ MERCÉDESZ*

A HÉT, NEMCSAK MINT A NYUGAT ELŐFUTÁRA

Ha *A Hét*-ről beszélünk, sokaknak az jut csak eszükbe, hogy ez a lap volt az, mely megelőzte a *Nyugatot*. A legtöbben nem tudják azt, micsoda kincsek, értékek rejlenek e mögött az egyszerű kifejezés mögött: „*A Nyugat előfutára volt*”. Pedig ez a lap a maga korában éppoly elismert hetilap volt, mint a *Nyugat* a saját korában. Szerkesztői a legjobbak közül kerültek ki, írói a tehetséges kevesek közé tartoztak, vezérük mestere volt mindenféle hiba, oda nem illő szó kihúzásának és a tehetség felismerésének.

„*A Hét-be mindenki irhatott, a mondanivalónak nem volt korlátja és megszabott iránya. De senki sem irhatott művésztlenül. A mondanivalónak művészi forma kellett – művészetben a forma a fontos, nem a tárgy. De formának tökéletesnek kellett lenni és az anyag, melyből gyúrták, a nyelv: szentség. Ez a nyelv muzsikáljon, mint a hegedű, legyen érces, mint a bronz, csillogó, mint a márvány, színes, mint a paletta. [...] Látom a szerkesztő Kiss Józsefet, ahogy felszisszen, mintha skorpió csípte volna meg egy rossz szerkezetű mondaton. Látom a művészi élvezetnek arcán elterülő boldog mosolyát, ha kellő helyen színes szóra bukkan. Órákon át tartó vitatkozás egy-egy fordulaton, egy-egy kifejezésen, helyén van-e, nincs-e megfelelőbb. Eléggé cseng-e a jelző, kielégítő-e a mondat ritmusa és nem bántja-e az egész kezdés összhangját. Így írta a verseit, így ellenőrizte prózáinkat és így írt ő maga is prózát, önönmondatának legkegyetlenebb bírálója, amíg faragta és legboldogabb élvezője, mikor elkészült*” – emlékezik vissza Kóbor Tamás 1933-ban.⁶⁷⁸ Ezt az igényességet érezzük a hetilap minden egyes lapján, minden egyes

---

* A szerző az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolája Legújabb kori magyar irodalom programjának végzős hallgatója.

⁶⁷⁸ Kiss József és kerekasztala. Kiss József prózai munkáinak kiadváll. Bp. 1934. 5. old.

sorában. *A Hét* című lapot olvasni valóban művészi élmény, olvassunk akár egy verset, egy novellát, vagy csupán egy rövid, az olvasóknak és versbeküldőknek írott választ.

Mielőtt belevágnék abba, hogyan is született *A Hét*, kik írtak bele, milyen rovatai voltak, és hogyan készült el hétről-hétre, átadnék egy rövid történetet, melyet Kárpáti Aurél jegyzett fel, és amely beszédesen mutatja be, milyen szerkesztő volt Kiss József, és miért született meg ez a kiemelkedő színvonalú hetilap:

„Hogy milyen lap volt A Hét és milyen szerkesztő Kiss József – talán legbeszédesebben ez a kis történet bizonyítja.

Egyszer egy népszerű, nagyon elterjedt hetilap tulajdonosa azzal az ajánlattal kereste fel, hogy megveszi tőle A Het-et. Majd csinálunk belőle – mondotta – olyan lapot, hogy mindenki azt olvassa. Persze a színvonalat kissé leszállítjuk, a szöveget megspékéljük képekkel, rejtvényekkel, miegymással. Ön lesz továbbra is a főszerkesztő, akkora fizetéssel, hogy meg lesz elégedve...

Kiss József nagy figyelemmel hallgatta meg a részletesen kifejtett tervet. Csendesen bólogatott hozzá. Egyszerre megszólalt:

– Szép, jó, nagyszerű. Minden rendben van. Csak azt mondja meg nekem: milyen lapot fogok majd akkor olvasni én?...

Ezzel aztán a remek üzlet végérvényesen be is volt fejezve.

*Mert Kiss József – akármilyen különösen hangzik – elsősorban a maga gyönyörűségére csinálta A Het-et.*⁶⁷⁹

KISS JÓZSEF, A FŐSZERKESZTŐ (1843–1921)

Hogyan is született *A Hét*? 1889 decemberének egyik délutánján a Váci utcai Korona kávéházban egy lap megalapításáról beszélget néhány irodalmár. Mindnyájan fiatalok, kivéve a jövő laptulajdonost és főszerkesztőt, a többgyermekes Kiss József költőt, aki mellettük

---

⁶⁷⁹ KÁRPÁTI Aurél: Kiss József, *A Hét* szerkesztője. In: Kiss József és kerekasztala. 169–170. old.

valóságos öregúrnak számít (ekkor 46 éves). Kezdetben *Az ifjú Magyarország* címet szánják a lapnak, mégis, amikor megjelenik az első bemutató lapszám, *A Hét* cím díszeleg rajta. A hetilap 10 éves fennállásának jubileumán így emlékszik vissza a kezdetekre a költő:

„Most tíz éve fohászokodtam neki annak a vállalkozásnak, hogy heti lapot alapítok olyan közönségnek, amely még nincs, olyan írókkal, akik még csak lesznek. A hetilapra ugyan nem volt szüksége senkinek, de szükségem volt rá nekem. Adó-alapot kellett teremtenem, mert a poézis nem adó-alap. Elmentem tehát és beálltam lapszerkesztőnek a világ legélhetősebb kiadójához és egy csapásra két adó-alapot is teremtettem, lett belőlem szerkesztőkiadó. Három hétre rá homlokon csókolta az adókielbízottság feje és felavatott harmadosztályú kereseti adót fizető honpolgárrá a végrehajók nagy megilletődésére, akikkel azóta állandóan szoros barátságot kötöttem. [...] Tőkepénzes leszek pénz nélkül; rabszolgotartó lesz a nevem és amint én szidtam eddig a kiadókat, azonképpen fognak majd szidni engemet.”⁶⁸⁰

A HÉT EGY CÍMOLDALA (1909)

Az 1890 januárjában megindult új irodalmi és politikai hetilap formájában és tartalmában is elűt a korbéli irodalmi újságoktól. Újnak és szándékosan másnak tervezték a szerkesztők és a munkatársak, s sikerrel kiviteleztek tervüket. A lap frissességével, kötetlenségével, kiterjedt érdeklődési körével a nagyvárossá fejlődő Budapest újsága kívánt lenni, a polgárosuló középréteg számára írják és szerkesztik a szerkesztők, akik a nyugat-európai mintákat kívánják követni. A hetilapból éppen ezért hiányzik minden feszesség, tekintélytisztelet, dagályosság, akadémikus nagyképűség, annál több benne viszont a könnyedség, az elegancia, és ami a főszerkesztő Kiss József számára a legfőbb érték: a tehetség.

„A Hét ajtaja fölé arany szöveggel egy feliratos tábla van odaszögezve: Tiszteld a tehetséget! Tiszteld minden formájában, minden

⁶⁸⁰ Kiss József és kerekasztala. i.m. 19. old.

kialakulásában és ha nem érted meg mindjárt, légy azon, hogy megértsd. Tiszteld a tehetséget elleneidben is és aberrációjában is. Mert a tehetség ritka adománya az égnek. Pénzen megvásárolhatsz mindent: rangot, szerelmet, egészséget, még hosszú életet is; tehetséget nem! Keleten szentnek tartják az eszelősöket; a tehetség tiszteletét Nyugaton keresd. A Hétnél megvolt” – emlékezik vissza a főszerkesztő és laptulajdonos 1899-ben.⁶⁸¹

A *Hét* gárdája soha nem volt állandó, az idők folyamán mindig változott, de nagyon sokáig (a közhiedelemmel ellentétben még a *Nyugat* megjelenése után is) a legjobb nevek álltak az egyes cikkek alatt. A legkisebb hírt, a recenziókat és glosszákat, de még a szerkesztői üzeneteket is a legjobbak fogalmazzák. A tehetséges írók és költők szerettek *A Hét*-nél dolgozni, vonzotta őket a lap szelleme és a kihívás: megfelelni Kiss József műértő tekintélyének. Még a *Nyugat* megjelenése sem változtatott azon a tényen, hogy *A Hét*-be írni érdem, és a kiválóság egy mutatója. Kárpáti Aurél, a *Kiss József kerekasztala* című, *A Hét* és Kiss József emlékére írott írásában így emlékezik vissza:

„A század fordulója táján minden fiatal, vidéki költő álma 'A Hét' volt. Költő csak akkor lett a költő, ha kéziratát ott átengedték. Az első vers A Hét-ben... a ma indulóknak alig lehet fogalmuk róla: mit jelentett ez? Troubadour-avatást a lovagkorban. Tíz esztendővel később, az Osváth Ernő Nyugat-jába bejutni se ment éppen könnyen. De Kiss József irgalmatlan, gúnyos-szigorú költő kritikáját kiállni – mégis csak ez volt az igazi, legnehezebb próba.”⁶⁸²

De nemcsak a századfordulón, már jóval korábban, a lap már megalakulásakor is vonzotta a fiatal tehetségeket, Kiss József erre szinte csodálkozva emlékszik vissza:

„Valami törvényszerűség uralkodik-e a tehetségek megjelenésében vagy pusztá véletlen volt, hogy A Hét első idejében

⁶⁸¹ KISS József: Egy lapról, egy évfordulóról és egy szerkesztőről, 1899. dec. 20. In: Kiss József és kerekasztala. 19–22. old.

⁶⁸² KÁRPÁTI Aurél: Kiss József, *A Hét* szerkesztője. In: Kiss József és kerekasztala. 167–170. old.

mindjárt egész csapat eredeti, egymástól merőben elütő új talentum bukkant fel. Hol voltak eddig? Mi ösztönözte őket, hogy ezt a szerény tűzhelyet válasszák otthonul, holott tárt karokkal fogadták volna őket a gazdagok palotáiban is. Ki tudná megmondani? Talán A Hét levegője tette; ez a korlátlan, nyugtelen szabadság, mellyel a lap 'élelmes' vezetője mintegy megtoldotta az ő jó legényei kommentációját, mondván: Mit akarsz? Az Akadémia kell? Neked adom, tessék! A főhercegek közül valaki? Istenem, annyian vannak! Te vacsorára egy minisztert óhajtasz? Jó étvágyat! De kíméljük azokat, akik nekünk nem árthatnak és kis ujjunk hegyével se érintsük azt, akit mások agyonütöttek. Minek rúgni a haldokló oroslánon, mikor annyi az eleven számár! De mindenenk fölött igazságunk legyen, egész igazságunk. Mert a féligazságok azok, amelyekért betörik a fejed: az igazi igazság pajzs, amely megvéd, amelynek a legkevesebben mernek a szeme közé tekinteni."⁶⁸³

Kétségtelen, *A Hét* „levegője” valóban rendkívüli volt. Vonzotta ezért nemcsak az írókat, költőket, de az olvasókat is. Mint már említettem, Kiss József a legjobb magyar szerzőktől (legyenek kezdők vagy már befutottak) közül elbeszéléseket (néha regényeket is). A szerkesztők a tényleges irodalmi értékek szerint válogattak, így, ha meg is jelenik a korabeli lektűr írók (Beniczyné Bajza Lenke, Szabóné Nogáll Janka) egy-egy írása is, a szerkesztés nem nekik, hanem a valódi tehetségeknek kedvez. Mikszáth, Jókai, Petelei neve mellett már az első számoktól kezdve ott van Bródy Sándor, Ambrus Zoltán, Justh Zsigmond, később Heltai Jenő, Lovik Károly, Szini Gyula, Szomoró Dezső, Krúdy Gyula, Cholnoky Viktor neve is. Nemcsak az írók, de a költők sorából is a legjobbakat gyűjti maga mellé Kiss József. Rendszeresen jelennek meg legújabb alkotásaikkal Kiss József, Ignó, Makkai Emil, Szalay Fruzina, Heltai Jenő, Czóbel Minka mint a korabeli magyar líra legszínvonalasabb alkotói. Hozzá kell azonban azt is tennünk, hogy a *Nyugat* megindulása előtt az új nemzedék is itt lelt kiadóra:

---

⁶⁸³ KISS József: Egy lapról, egy évfordulóról és egy szerkesztőről, 1899. december 20. In: Kiss József és kerekasztala. 19–22. old.

éppúgy találunk a lapban verseket Adytól, mint Tóth Árpádtól, Kosztolányi Dezsőtől, Juhász Gyulától, (ritkábban) Babits Mihálytól – hogy csak a legismertebb neveket soroljam. De nemcsak a hazai legjobbak felvonultatásával igyekezett Kiss József magas szintű lapot teremteni. Célzatosan ügyelt arra is, hogy olvasóit a nyugat-európai és az orosz irodalom ismertebb alkotójával és jellemzőbb alkotásaival megismertesse. Nem nehéz kitalálni, hogy a szerkesztők különösen nagyra tartották Maupassant-t: sokszor közölték írásait, többször írtak róla, sőt, hatása megfigyelhető *A Hét*-be író novellisták alkotásaiban is. Szívesen jelentették meg Anatole France, Bourget, Daudet, Dosztojevszkij, Zola, Gorkij és Thomas Mann írásait is. Mindeközben nem feledkeznek meg a világirodalom és a világszínház legfrissebb újdonságairól sem, cikkekben, tanulmányokban, riportokban, kritikákban tájékozódhatunk arról, mit történt ezekben az évtizedekben a világirodalom színpadán. Rendszeresen találunk beszámolót a művészi élet nagyságairól is, csak hogy pár érdekesebb és ismertebb nevet említsek: Pucciniről, Mascagniról, Carusóról vagy Sarah Bernard-ról. Nemegyszer a címoldalról is őket látjuk mosolyogni. A szerkesztői üzeneteket is a legjobbak fogalmazzák, sziporkázóan szellemese, stílusosan, nem egyszer (enyhén) ironikusan. Itt ragadnám meg az alkalmat, és idézném az egyik, az előbb felsorolt erényeket egyesítő szerkesztői üzenetet a *Heti posta* rovatból:

„Erdélyi Zoltán urnak. Szívesen rektifikáljuk, hogy a Magyar Tud. Akadémia az ön Bazsalikom című verses elbeszélését nem 100, de 200 arannyal jutalmazta. Az ön poémája belső értékén ez alig változtat valamit. Drágább ugyan, mint hittük, de nem jobb, mint amennyire taksáltuk. Arany János Toldijáért csak huszonöt aranyat kapott az Akadémiától; akkor az Akadémia még szegény volt, de egy Arannyal mindenesetre gazdagabb. Ön egyébiránt udvariasabb hangon is közölhette volna velünk ezt az irodalomtörténeti börzehírt, mert ha fésülés közben kissé megtéptük is a leányzót, de legalább foglalkoztunk vele; amit a többi lap csak elvétele cselekedett. Az inkriminált kritika tehetséges szerzője, Kosztolányi Dezső barátunk, per tangentem arra

*kéri önt, hogy ne írjon neki zsidó leveleket, mert ő jó keresztény római katolikus, hozzá bácskai és zsidóul nem is tud.*⁶⁸⁴

Az említett kritikát *A Hét* egy héttel korábbi számában (20. évfolyam 8. szám, 1909. február 21.), az *Irodalom* rovatban olvashatjuk. Ebből megtudjuk, hogy a *Bazsalikom* című költői elbeszélést az Akadémia (melynek „*pályanyertes verseit körülbelül az jellemzi, hogy még akkor sem tudjuk végigolvasni, ha odalánczolnak bennünket a székhez*”⁶⁸⁵) Nádasy-díjjal jutalmazta, „*mely csak abszolút becsü műnek adatik ki.*”⁶⁸⁶ Kosztolányi különösen az erőltetett rímeket nehezményezi a költeményben a kompozíció silánysága mellett. A kritika utolsó két mondata, amelyre a válaszban *A Hét* szerkesztői utalnak, amiért az alkotó tollat ragadott és levelet (melyet sajnos nem sikerült fellelnem) írt a szerkesztőbizottságnak, így szól: „*A szerző száz aranyat kapott érte. Száz aranyat annak, a ki végigolvassa.*”⁶⁸⁷

Mivel már több helyen is utaltam arra, milyen rovatok voltak egy-egy számban, foglaljuk most össze, hogyan is nézett ki *A Hét*. Ha valaki napjainkban akarja ezt a lapot a kezébe venni, egy fél évfolyamnyi anyagot tud megtekinteni egyszerre, ennyi számot kötöttek ugyanis egy kötetbe. Nagy előnye ezeknek a köteteknek, hogy az első számot megelőzően találunk egy tartalomjegyzéket (néha nem találjuk, de ez nyilván annak köszönhető, hogy a legtöbb évfolyam két világháborút is túlélte), melyet a szerkesztők küldtek előfizetőik számára, ahogy ez egy, a *Heti Postában* szereplő, az olvasóknak szóló üzenetből is kiderül: „*Mai számunkhoz csatolva veszik olvasóink a félévi tartalomjegyzéket.*”⁶⁸⁸

A HÉT TARTALOMJEGYZÉKE (1903)

Itt tájékozódhatunk a főbb egységek (sorolom alább) holléte felől:

⁶⁸⁴ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 9. szám (1909. február 28.) *Heti posta* rovat.

⁶⁸⁵ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 8. szám (1909. február 21.) *Irodalom* rovat.

⁶⁸⁶ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 8. szám (1909. február 21.) *Irodalom* rovat.

⁶⁸⁷ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 8. szám (1909. február 21.) *Irodalom* rovat.

⁶⁸⁸ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 1. szám (1909. január 3.) *Heti posta* rovat.

Arcképek: Híres, ismert magyar vagy külföldi személyeket (pl.: Blaha Lujza, Gozsdu Elek, Tisza István gróf, Jókai, Gorkij, stb.) mutat be nekünk az *Arcképek* rovat aktuális írója. Olvasásuk különösen üdítő, mivel ezek a cikkek korántsem életrajzi adatokkal megterhelt olvasnivalók, sokkal inkább szubjektív szempontokból ismerhetjük meg a kor hírességeit. Például mikor Forrai Rózsit választják arcképnek, a cikk írója, L-i (Kosztolányi Dezső⁶⁸⁹) zármondatként ezt írja: „Egész művésznő és egész nő.”⁶⁹⁰ Ez a befejezés nem lenne szokványos módja egy pusztán életrajzra épülő objektív írásműnek...

Krónikák: Ezeket ma tárcáknak, glosszáknak, néha pedig vezércikknek neveznénk. Helyük és számuk laponként változó, van, hogy a *Krónika* rovat vezércikként indítja a lapot, de előfordul, hogy csak a közepén bukkan fel. Néha egy, néha pedig két ide sorolt cikket találunk egy lapszámon belül. Vezető publicistái Ambrus Zoltán, Ignotus, Kóbor Tamás, Cholnoky Viktor, Szini Gyula, hogy csak az ismertebbeket említsem. Legtöbbjük neve bizonyára ismert azok előtt, akik a *Nyugattal* foglalkoznak.

Költemények: Felbukkannak köztük ma is ismert költők (Babits Mihály, Tóth Árpád, Juhász Gyula, Kosztolányi Dezső, Ady Endre) versei, ahogy találkozunk mára már jobbra elfeledett alkotók (Szalay Fruzina, Balla Ignác, M. Kornis Aranka) műveivel is.

Novellák, rajzok és színdarabok: Novellákat, színdarabokat olvashatunk itt ismert (Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Ambrus Zoltán, Heltai Jenő, Molnár Ferenc), kevésbé ismert (Kóbor Tamás, Pásztor Árpád), vagy mára már tökéletesen elfelejtett (Abonyi Árpád, Murai Károly) íróktól.

Saison: Tartozhat ide vers, de próza is, a lényege, hogy az aktuális időszakhoz valamennyire kapcsolódjék. Írhatnak például a januári számban a téli ruhaviselet képtelenségéről (1903. 2. szám, Emma asszony, aki mögött Ignotus személye rejlik), reflexiókat a báli szezonról

---

⁶⁸⁹ GULYÁS Pál: Magyar írói álnév lexikon. Akadémiai, Bp. 1978.

⁶⁹⁰ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 3. szám (1909. január 17.) *Arcképek* rovat.

(„*Ha a cipő nagyon szorítja a lábad, igyekezz ábrándosan nézni: a férfiak azt fogják hinni, hogy érdekes nő vagy. Már nagyon sok nőnek a tyukszeméből sugárzott ki a legtöbb intelligencia.*”, 1909. 5. szám), a márciusiban lóversenyről (1903. 13. szám), vagy egy bizonyos jótévő nagy összegű adományáról az adott hónapban (1903. 8. szám).

Vegyes tárcacikkek: Itt fordulnak elő a tudományt és a társadalmat, vagy a társadalom egy részét érintő tudományosabb hangvételű írások. Például Cholnoky Viktor beszámolója a rádiumról, vagy a hatodik és hetedik érzékről, vagy itt jelenik meg több számot is érintve 1903-ben az a kérdés, hogy mikor hagyhatja el az urát egy asszony. A későbbi számokban a tudománnyal foglalkozó cikkeket külön egységbe szedik: *A tudomány jegyében* címmel.

Irodalom: Egy-egy új kötetről, irodalmi tendenciákról olvashatunk, ha felütjük ez alatt a címszó alatt felsorolt oldalaknál az egybegyűjtött számokat.

Színház, művészet: Ebben a rovatban tájékozódhatunk a fontosabb színházi eseményekről, darabokról, a Nemzeti Színház premier-estjeiről, újonnan írt operákról, kiállításokról.

Innen–Onnan: A hét apró híreiről, eseményeiről számolnak be gyakran ironikus hangnemben az írók. *A Hét* fennállásának 20. évfordulóján Kiss József így foglalja össze ezen rovat mibenlétét: „*a hét eseményeit glosszáljuk élvezetes, ötletes, satirikus módon*”.⁶⁹¹ Hogy érzékeltessem a rovat stílusát, idézek pár mondatot: „*Schmidt Ágoston. Egy derék, öreg piarista halt meg ujévkor. Csöndes és szerény ember volt, nem szerette a zavart, azért hát a vakációt választotta alkalmul, hogy eltűnjön a világról.*” Ez után a bevezetés után beszámolnak a jeles tanár érdemeiről (a cikknek ez a része valódi, mély tiszteletről árulkodik), hogy végül így fejezzék be a cikket: „*Nyugodjék olyan békében, amelyet tanítványai élveztek tőle!*”⁶⁹²

⁶⁹¹ *A Hét.* Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 1. szám (1909. január 3.) *Beköszönő.*

⁶⁹² *A Hét.* Szerk.: Kiss József. 14. évfolyam, 1. szám (1903. január 4.) *Innen-Onnan* rovat.

Toll és tőr: Ez a rovat 1908-ban indult, de Kiss József az *Innen-Onnan* rovat mellett *A Hét* specialitásának tartja.⁶⁹³ Aktualitásokról írnak itt a szerkesztők rendkívül szókimondóan, élvezetes stílusban. Az 1914-es számban találtam egy, erre a rovatra jellemző cikket, ezt idézem most, hogy megismerhessük ennek a *Toll és tőr* hangnemét: „A csukaszürke ruhától *tarkállik most Budapest, a csukaszürke uniformis a legdivatosabb divat ma. Nem primadonnák kezdték viselni és mégis hódított. Nem költséges divat és mégis népszerű. Nem is szép és mégis rajonganak érte. Akik viselik, délceg ifjak, de akadnak, nagyon gyakran akadnak szakállas férfiak, molett családapák is az új divat hősei között. Hát igen, a csukaszürke ruha nem elragadó, a viselői nem primadonnák és mégis beállott a nagy fordulat, hogy nem a primadonnákat bámulják, hanem a csukaszürke ruhába bujtatott budakeszi svábot. A régi tekintélyek letűntek és újak jöttek. Ki beszél ma primadonnáról, hol hallani ma, hogy Ragya Birike önagysága miket beszélt az öltözőben. A lovakat nem azért fogják ki a kocsijuk elől, mert a lovakat a lisztesszekerek elé fogták, hanem mert elfelejtettük a Ragya Biriket. Kiszállásoltuk őket a gondolatvilágunkból, mint kellemetlen idegeneket, s szinte csodálkozunk rajta, hogy volt, hogy lehetett idő, amikor velük foglalkoztunk. Milyen nagy, hatalmas faktor a csukaszürke ruha. Azt hittük, sohase lesz már vége a rohadt primadonna-kultusznak. Verekedtünk ellene s nem bírtunk vele. És jött a csukaszürke uniformis és megszabadított tőle. Lám, ilyen csodákat művel egy háború, amely népszerű.”⁶⁹⁴*

Heti posta: Itt levelezik a szerkesztőbizottság az olvasókkal, reagálnak a beküldött sikerült, vagy nem sikerült versekre, a kritikákra, üzenetekre. Néha megteszik azt is, hogy egy-egy nagyon rosszul sikerült verset itt hoznak le (természetesen a megfelelő kritikával ellátva), derült pillanatokot okozva ezzel az olvasónak. Így került ide az *Álomhalál* című vers, melyet már csak azért is érdemes elolvasnunk, hogy lássuk, miféle

⁶⁹³ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 1. szám (1909. január 3.) *Beköszönő*.

⁶⁹⁴ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 25. évfolyam, 31. szám (1914. augusztus 2.) *Toll és tőr* rovat.

versekkel kellett megküzdenie hétről-hétre a versekre olyannyira kényes Kiss Józsefnek:

*„Az álmokertből palántát loptam,
Nagyvérű palántát, dúsan lombozót.
Sudárba szökött a törpe bozót.
Jaj! hogy az álmok kertjét megloptam.*

*Pirosra érett a legszebb álom,
Pázmásan hullt rá lánczcsöppes vérem,
Mint fényzapor déli napsütésem.
– Akkor szakadt rá szomorú gyászom.”*

A kritika: „*ön elfelejtette megírni hozzá a magyarázatot. A titánok tán megértik, mi nem.*” Az alkotót megkímélték nevének feltüntetésétől.

Később (már a világháború idején) feltűnik több új rovat: *Forradalmi káté*, vagy *Barangolások*. De az évfolyamok jelentős részében a fentebb ismertetett rovatok szerepelnek.

A felsoroltakból látjuk tehát, mennyi rovatot kellett megszerkeszteni hétről-hétre, mennyi cikket kellett megírni ehhez, és napjaink embere, aki a mai lapokat ismeri, bizony elcsodálkozik, hogy is voltak képesek minden héten egy ilyen magas színvonalú újságot létrehozni. Sipulusz (Rákosi Viktor⁶⁹⁵) 1891-ben, a kezdet kezdetén tehát írt erről egy cikket, *Hogy készül „A Hét”?* címmel. Ezt a cikket szeretném most idézni (előre is elnézést kérve azoktól, akik nem kedvelik a hosszú idézeteket, ha ezt végigolvassák, megértik, hogy kár lett volna akár csak egy szavát is kihagyni, vagy akár csak egy mondatát is más szavakkal összefoglalni), nemcsak azért, mert nagyon mulatságos hangvételű cikkről van szó, hanem azért is, mert – úgy hiszem – kiválóan

---

⁶⁹⁵ GULYÁS, i.m.

megidézi *A Hét* (és egyáltalán, bármilyen színvonalas lap) készítésének hangulatát.

„Kiss József, mint szerkesztő, a legkegyetlenebb emberek közé tartozik. A spanyol inkvizíció idejéből fennmaradt hordárai rendszeren hajnali hét órakor szoktak az íróhoz kéziratért beállítani. Nyolc órakor jön a másik hordár, fél kilenckor a harmadik, s ha nem sietsz a kézirattal, szobád csakhamar a targoncás-egyesület évi közgyűlésének képét ölti fel.

Kiss József a szedőgyerek-intézménnyel teljesen szakított. A gyereket az író kidobta, és aludt tovább. A gyerek mögött nem állt ott senki. De a hordár mögött ott van a testület, a feleség, a gyerekek, a honpolgári jog és az adókönyv. Egy ilyen embert nem lehet kidobni.

Ha mégis kidobnád A Hét összes hordárait: akkor jön Kiss József maga. Először gorombáskodik, azután sír, s a felelősségnek irtóztató köveit gördíti a lelkedre. Sejteti veled, hogy kétezzer forint kárt csináltál neki a cikk meg nem írásával; emellett kijelenti, hogy ha olyan gyarló cikket írsz, mint a legutóbbi számba, kénytelen lesz veled minden összeköttetést megszakítani.

Becsületszavadat adod, hogy a cikk ma estére meglesz. Ő gúnykacajban tör ki, s távozik. Akkor, ülj le, ó, író, és írd meg a cikkelyt, különben következik – Kóbor Tamás.

Kóbor Tamás igen kellemes, szelíd fiatalember volna, ha Edison a telefont föl nem találta volna. Bárhová még a városban, utánad húzódik ez a mennykődrót, s akár a Fiumében, akár az Otthonban, akár a szerkesztőségben ülsz, rád csenget Kóbor Tamás, azzal az üzenettel, hogy a kézirat este hétkor A Hét irodájában legyen.

Ekkor a cikkelyügy lelkedben már oly óriási mérveket ölt, hogy annak meg nem írása rettentő nemzeti szerencsétlenségnek tűnik fel előtted.

És megírod.

Kiss József meg van lepve. Ezt nem hitte. Erre nem volt elkészülve. Mit tervez ez az ember, hogy a cikkelyt megírta? Bizalmatlanul fogad, s végre rájön, hogy bizonyosan azért írtad meg a cikket, hogy a következőt legyen okod meg nem írni.

Íme, ez a hála.

Be kell azonban vallani, hogy a mi zsarnokunk nem egyforma a hét minden napján. Sőt, mindennap más.

Hétfőn eljön közénk, tréfál, kártyázik, mindenféléről beszélget, s néha futtában odaveti:

- No atyafi, mikor kapok magától valamit? Hát maga nem akar A Hét-be dolgozni?

Aztán egyet ásít és folytatja.

- Annyi kéziratom van, hogy tíz számot megtölthetnék vele.

Kedden már nem olyan nyugodt és vidám. Aznap már jelentkezett a nyomda az első kéziratért. Keveri a kávéját, és szól:

- Jó novellám nincs erre a számra. Egy számra terjedő elbeszélésre volna szükségem.

(Most már a jövő számról beszél.)

- Valami humoros dolgot, fiam. Csupa komoly dolgaim vannak erre a számra.

Fölhajtja a kávé:

- Legalább vagy három Innen-Onnan-t írj. Írsz? Reggel elküldök érte. Hány órákor? Jó, nyolckor ott lesz a hordár.

(Notandum: én egy szót se szólok. Ő az én feleletemet csak képzeli!)

Szerda. Kiss József komfortáblin érkezik az Otthonba. Egy kávé helyett három cognacot iszik.

- Igaz, hogy Kozma Bandi elutazott? – kérdi fogcsikorgatva.

(Ahán, ez a rendes belmunkatársa A Hét-nek.)

- Még egy betűt sem adott le ezen a héten. Nem jelenhetek meg. Abba is hagyom én a szerkesztést. Az ördög vesződik veletek.

Mikor kisül, hogy Kozma Bandi nem utazott el, akkor a mi szerkesztőnk még mérgesebb. Hát akkor őt mit bolondítják! Pedig nem bolondította senki, de ő már reggel föltette magában, hogy: „no,

bizonyosra veszem, hogy Kozma Bandinak is épp most kellett elutazni!” S délutánig úgy megérett benne ez a gondolat, hogy Kozmát el is utaztatta.

Csütörtök. Délelőtt folyamatosan ígéri, hogy ez az utolsó szám, melyet szerkeszt. Délután hordárok, komfortáblizás, telefon, becsmérése az ifjú irodalmároknak s böngészés vidéki író társaink kézírathalmazában. Egy percre megjelenik a klubban, de csak azért, hogy így szólhasson:

- No, hozok a jövő számban egy olyan tárcát, hogy hanyatt vágjátok magatokat. Nem szorulok többé rátok. Új nemzedéket nevelek magamnak.

Péntek. Reggel beszél a Kammonba:

- Nincs itt Ambrus?

Ebéd után az Otthonban:

- Nem láttátok Ambrust?

Hatkor a Hungáriában:

- Nem látták Ambrust?

Este a Kis-Pipában:

- Nem volt itt Ambrus?

Ambrus Zoltán ugyanis többnyire két cikket ír egy számba, s ezt (bosszút állva mindnyájunk helyett) mindig pénteken éjjel írja meg. Kiss egész nap keresi, hogy legalább egy cikket kiszorítson belőle estig. De ez még sohase sikerült. Az Ambrus- napokon velünk édes, mint a méz.

Szombat. Minden kézirat kész. Veszekedés a nyomdával. Száguldozás a szerkesztőség és nyomda közt, röptiben való megkorrigálása a lapnak. Végkimerülés. Este hazamegy, felkötö az állát, és lefekszik. Alvás másnap délig. Ekkor keleti kényelembe helyezkedik, csibukot szí, és sorbetet iszik. Nem fogad senkit, s ha Petőfi Sándor hozna verseket, még őt sem eresztené be.

*Ilyenkor aztán megír egy-egy költeményt. Igazán röstellem, hogy ilyen kevés időt engedünk rá neki.*⁶⁹⁶

Az utolsó napok hangulata rendkívüli módon meghatározó lehetett: a készítés végső pillanatairól maga Ignotus (aki Kiss Józsefről nem is mint mentoráról, de mint második apjáról beszél) is megemlékezik:

*„A hétvégi délelőttök és délutánok a Centrál-kávéházban, hová az Atheneum nyomdának azóta lerombolt gyönyörű Grassalkovich-palotájából a szedőgyerek áthozta A Hét levonatait, olyan szemináriumai voltak a nyelvnek, a stílusnak, a verselésnek, az írás titkainak, hogy nem volt az a Scherer vagy Willamovitz, akiké különbek lettek volna. A szedőgyerek kétségbeesve várta a korrektúrát, a mettőr a nyomdában üvöltött a tehetetlenségtől, a gépmester megállította a gépet, a nyomda felmondta a szerződést, de Kiss József nem adta oda a javítást, törpe keskeny kezével ráfeküdt az inkriminált helyre s ugyanazon a káráló hangon, amivel [...] verseit szokta volt maga elé kántálni, magyarázta, kiabálta, káromkodta a végén az írónak, ha ott volt s mindenestre nekünk, akik ott voltunk és segítettünk a lapot csinálni, hogy ez így mért nem jó és mért kell amugy lennie.*⁶⁹⁷

Fantasztikus és felejthetetlen lehetett *A Hét*-be írni, és így, ebben a hangulatban dolgozni. Kiss József rendkívüli egyéniség volt, aki az íróknak és költőknek nemcsak mestere, de apja volt, és nemcsak Ignotus érzett így.

Napjainkban olvashatunk ehhez hasonló mondatokat: *„a 1908-ig (a Nyugat) megjelenéséig a legjobbak nevei állnak a címlapom csakúgy, mint az egyes közlemények alatt.*⁶⁹⁸ Ha alaposan utánanézzünk *A Hét* 1908 után megjelent számainak, akkor azt kell látnunk, hogy ez nemcsak a *Nyugat* megjelenéséig volt így. Tudjuk jól, az irodalomtörténetben

⁶⁹⁶ *A Hét*. Politikai és irodalmi szemle. 1890–1899. Válogatás. Szerk: Fábri Anna–Steinert Ágota. Magvető, Bp. 1978. 70–72. old. Megjelent *A Hét* századik számában.

⁶⁹⁷ Kiss József és kerekasztala. 128. old.

⁶⁹⁸ *A Hét*. Politikai és irodalmi szemle. 5. old.

sincsenek ilyen éles cezúrák, nem reális az a gondolat, mely feltételezi, hogy egy népszerű hetilap csak azért, mert megjelenik egy másik, elveszíti legjelesebb olvasóit és alkotóit. Természetesen *A Hét* esetében sem figyelhető meg az a fajta minőségromlás, melyet a fent idézett mondat sugall.

Nézzük meg, melyik évben és melyik rovatba írt néhány írónk, költőnk csak a legismertebbek közül:

- Babits Mihály: 1908, 1909, 1910 (költemények)
- Juhász Gyula: 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915 (költemények)
- Kosztolányi Dezső: 1908 (saison, irodalom, költemények, novellák), 1909 (költemények, színház, művészet), 1910 (krónikák, költemények, novellák, színház, művészet), 1911 (költemények, novellák, saison, színház, művészet, irodalom) 1912 (krónikák, költemények, színház, művészet, irodalom), 1913 (krónikák, színház, művészet, költemények, novellák, irodalom), 1914 (krónikák, költemények, novellák, irodalom, barangolások, színház, művészet), 1915 (krónikák, költemények, saison, irodalom, barangolások, vegyes tárczacikkek)
- Krúdy Gyula: 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1914, 1915 (novellák)
- Tóth Árpád: 1909, 1911 (költemények).

De rendszeresen szerepel mellettük Karinthy Frigyes (1912, 1913, 1914, 1915), Molnár Ferenc (1910, 1911, 1913,), Szini Gyula (1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915), Cholnoky Viktor (1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1914, 1915), Kárpáti Aurél (1911, 1912, 1913, 1914, 1915), Szép Ernő (1913), Kassák Lajos (1914), Móricz Zsigmond (1909, 1913) neve is. Az a hirtelen elfordulás tehát, melyet napjainkban *A Hét* és a *Nyugat* viszonyát tekintve felemlegetünk, egészen egyszerűen nem létezik. Babits korábban sem szerepelt jellemzően *A Hét*-ben, Juhász Gyula, Kosztolányi, Krúdy nagyjából ugyanennyiszor jelentek meg, Tóth Árpád az *Ősz* című versét pedig ide küldte be, és a *Heti posta* rovatban külön említésre is kerül, mint olyan vers, melyet sajnos későn találtak meg, de a következő lapszámban leközlik: „*Tóth Árpád. Ősz. Szép.*

*Sajnáljuk, hogy csak most bukkantunk rá. Kiadjuk.*⁶⁹⁹ A „nagy klasszikusok” kevesebb megjelenése sokkal inkább az első világháború utolsó éveiben (1916-tól), semmint a *Nyugat* megjelenésének évében figyelhető meg.

A nyugatosok mindig elismerték *A Hét*-et maguk mellett, és soha nem vitatták el érdemeit. A Négyessy-kör tagjai és mind a nagyok emlékeztek arra, hogy a nyilvánosság elé Kiss József segítségével kerültek, és nem lettek hűtlenek sem a laphoz, sem a szerkesztőhöz. A kortársak látták azt, hogy a *Nyugat* nem vált volna fogalommá, ha nem jár előttük Kiss József és gárdája, és erre sokáig emlékeztek:

*„Más volna s ki tudja, mint fordult volna a magyar költészet, ha A Hét és Kiss József nem jár a Nyugat előtt. Mert nemcsak az írók tanultak tőle írni, de a mesterségét megbecsülő íróról az olvasóra is átragadt az érzés, hogy az írás külön nagy dolog, melyért annak, aki tud írni, külön becsület jár. A Hét és Kiss József s körülötte az ő köre teremtette meg azt az irodalmi levegőt, mely Budapestről elhatott vidékre, a nyolcvan magyar városba, melynek Budapest volt a fővárosa, a birtokokra s a kastélyokba, hol az irodalom kultusza tartotta éppen a hidat általában a kulturához. [...] A nagy forradalomnak, melyet a Nyugat hozott, Kiss József és A Hét, 'Kiss József és az ő kerekasztala' voltak [...] az enciklopédistái.*⁷⁰⁰

Tény azonban, hogy *A Hét* utolsó éveiben valóban veszített frissességéből és lendületéből (ami, ha belegondolunk a szerkesztő életkorába – Kiss József ekkoriban hetvenes éveiben járt! – talán nem is annyira érthetetlen), hamarosan pedig megszűnt létezni (1920-ban), de megszűnésének nem önmagában a *Nyugat* az oka. Kiss József világosan látta és meg is fogalmazta egy szerkesztőségi konferencián, amikor egy fiatal író felvételéről beszélgettek a többiek:

„A Hét addig él, ameddig én élek, vagy csak nagyon kevéssel él túl engem. Legyenek tisztába azzal, hogy ez a lap teljesítette a maga

⁶⁹⁹ *A Hét*. Szerk.: Kiss József. 20. évfolyam, 10. szám (1909. február 28.) *Heti posta* rovat.

⁷⁰⁰ IGNOTUS: Kiss József és kerekasztala. In: Kiss József és kerekasztala. 130–131. old.

rendeltetését és bizonyos szempontból uttörő volt a magyar kultúrában, de éppen azért, mert rendeltetését teljesítette, már tulajdonképpen feleslegessé vált. A formáját, az ötleteit, az új hangját, egész programját átvették mások, használják és fejlesztik. A kezdeményező szerepe és sorsa, hogy történelemmé, vagy adott esetben irodalomtörténetté legyen. A Hét már egy kicsit irodalomtörténet. Hiába hozunk új embereket és új fiatalokat, elvégezte feladatát s már nem eleven folyóirat, csak nagyon gazdag és nagyon szép emlék. Ilyen tisztán és objektíven kell nekem magamnak látnom ezt, – az utolsónak, aki A Hét első gárdájából itt maradt, – mert így, ezzel a belátással tudom hétről-hétre galvanizálni és fenntartani a régi presztízs kedvéért. De ha én egyszer behunyom a szemem, akkor nincs tovább. Annak a gárdának, amely most dolgozik A Hét-ben és amelyet én nagyon kitünőnek tartok, nem lesz kedve hozzá, hogy a régi ködmönre új himet varrjon, elmennek majd új köntöst keresni.»

[...] A jóslat [...] bevált, A Hét még Kiss József életében megszűnt.»⁷⁰¹

Ma már, amikor visszatekintünk erre a korszakra és lapjaira, megfélekedezünk arról, hogy *A Hét*-et önmagában tekintjük, és a *Nyugaton* keresztül tekintünk vissza rá. Pedig azok, akik szerkesztették napról-napra, írtak bele, szívükön viselték sorsát és színvonalát, nem egy előfutárt szerkesztettek, hanem arra törekedtek, hogy egy magas színvonalú, új hangvételű lapot hozzanak létre. És ez sikerült is. Nem gondoltak arra, hogy egy nap felbukkan egy üstökös, és ők ennek az üstökösnek mintegy előkészítőiként tűnnek fel, saját korukban ők maguk voltak az üstökös. Éppen úgy, ahogy sem a francia forradalom enciklopédistái, sem a magyar reformkor reformerei nem gondoltak arra, hogy forradalmat készítenek elő, csak tették azt, amiben hittek, és amitől, úgy hitték, jobbá válik a világ; csak ma, a forradalmakon keresztül látjuk úgy, hogy ők ezeket előkészítették, *A Hét* is önmagát írta, nem a *Nyugatot* készítette elő. Saját magas színvonalúságát, újdonságra való törekvését,

⁷⁰¹ BÁLINT Lajos: Meddig él *A Hét*? In: Kiss József és kerekasztala. 151–152. old.

merész hangját kell meglátnunk és elismernünk benne, ahogy azt kortársai is tették:

„Ő akkor indította el útjára »A Hét«-et és abban az irodalmi forradalmat, amely elsősorban az egyedül boldogító népiességet és népieskedést támadta és helyet kért és vívott ki a városi poézis számára. Majdnem két évtizeden át »A Hét« fedezte föl az irodalom számára az új írókat és a régiek számára az irodalmat. Az új generációt fölnevelte, a régit fölszabadította, egy fakó korszak poshadt levegőjében az egyetlen nagy irodalmi föllelekezés »A Hét« volt” – írja Heltai Jenő.⁷⁰²

Most, hogy a *Nyugatot* ünnepeljük, és alkalmunk nyílik többet beszélni, hallani és olvasni erről a nagyszerű lapról, legyünk méltányosak, és ne feledkezzünk meg arról, hogy volt egy lap, melyet évtizedeken át a kor legjobbjai írtak a legmagasabb szintet akarván elérni. Tegyük félre egy percre a viszonyítást, és csodálkozzunk rá értékeire, szépségeire, nagyszerűségére, erényeire, és vegyük észre, mennyire csodálatos, önmagában is helytálló kezdeményezés volt *A Hét*.

---

⁷⁰² HELTAI Jenő: A hatvan éves Kiss Józsefről. 133. old.